

PONTS I PONTARRONS DE LA SÈQUIA DE MANRESA ENTRE 1679 I 1867

III: TERMES DE SANT FRUITÓS DE BAGES I SANTPEDOR

Ramon CARRETÉ

Aquest tercer capítol completa el treball iniciat al Col·loqui de la Societat d'Onomàstica a Reus 1990 (SOBI, XL: 55-62, juny 1990), sobre el curs de la sèquia de Manresa per Balsareny, i al col·loqui de Castelló 1991 (SOBI XLVIII: 195-204), sobre el seu pas per Sallent; el quart i últim capítol del qual, relatiu al terme de Manresa, el vaig anticipar ja al Col·loqui de Barcelona (1992), centrat temàticament en qüestions de toponímia urbana. Per a aquest capítol m'ha estat fonamental l'ajut del Sr. Jaume Prat Vila, a qui agraeixo les nombroses observacions geogràfiques i històriques que m'hi ha fet. Ell ha comptat avui, des del Pont de Bonegues fins al Revolt de Santpedor, 28 ponts i pontarrons, inclosos alguns de moderns (les *passarel·les de portland*), enfront dels 32 de la present relació.

Com en els capítols anteriors, reproduïxo amb totes les variants el nom dels ponts i pontarrons de la sèquia, amb les rieres, torrents i rases que salven, així com altres noms de lloc relatiu a masos, esglésies, partides i terres (a voltes designades amb els noms, cognoms o renoms dels seus conreadors) segons apareixen en diversos reconeixements del canal dels quals ha pervingut l'acta. N'hi ha un de 1679 i un de 1680, obra de Magí Canyelles; un de 1815, de Bonaventura Pla; una relació anònima de 1856 i una memòria de Marià Potó de 1867; vegeu-ne les referències arxivístiques i bibliogràfiques a SOBI, XL: 56-57. L'aparat crític de variants té un interès relatiu, perquè la font original de les relacions de 1679 i 1680, la *Descripció...* de Magí Canyelles (1680), és avui inaccessible i hom treballa sobre còpies manuscrites de finals del XIX i edicions de fi de segle (Canyelles, edició d'A. Soler i March, 1896) i de començaments del XX (J. Sarret i Arbós, 1906), amb els diferents criteris ortogràfics propis de l'època. També les dades de 1867 corresponen a l'edició de Sarret (1906), bé que després he compulsat els plànols de Marià Potó. El reconeixement de 1815 és original, però en llengua castellana; i la relació de 1856 és en una còpia manuscrita segurament no gaire posterior.

TERMES DE SANT FRUITÓS I SANTPEDOR

A diferència del que s'esdevé amb els municipis de Balsareny i Sallent, que en travessa força quilòmetres, la sèquia de Manresa només toca tangencialment els de Sant Fruitós de Bages i Santpedor. L'aprofitament dels accidents del relleu per acon-

seguir l'imperceptible desnivell que requereix la sèquia (només deu metres en 26 quilòmetres) obligà els mestres anivelladors a seguir un traçat molt irregular per tot el Pla de Bages. Així, el rec entra a Sant Fruitós pel nord, en terme de Claret, i en surt aviat per entrar a Santpedor, on descriu un revolt molt pronunciat per franquejar el Riu d'Or; torna a entrar a Sant Fruitós per l'oest, però immediatament entra un altre cop a Santpedor, on fa un altre revolt sobtat (són els "revolts de Santpedor") i es torna a ficar a Sant Fruitós en direcció a Sant Iscle de Bages i l'Agulla, ja en terme de Manresa.

Pont del Vegueriu. 1679 B, C, a; *de la Vegueria* 1680 B, a; - *ab un sol arch* 1680 B, a.

Pontarró de la pollanca. 1679 C, 1680 B; *de la Pollanca* 1679 C, a, 1680 a; 1856 B; 1856 a.

Pontarró de (o d'en) Bonegues, que és al racó. 1679 B, a; *de Bonegas y es al racó* 1679 C; *d'en Bonegas* 1680 B; *de Bonegas, que es al racó* 1680 a, 1856 B; *de Bonegal* [sic], *que es al racó* 1856 a.

Pont de (o d'en) Bonegues. *de Bonegas* 1679 B, C, a, 1680 a; *de'n Bonegas* 1680 B; *de Bunegas* 1815 A; *de Bunègas* 1815 b; *de Bonègas* 1856 B, 1867 a; *de Bonegal* [sic] 1856 a.- FAES (1982: 189) en diu *Benegues*.

Pontarró o claveguera de Bonegues. *Pontarró o claveguera de Bonegas* 1679 B, C, a, 1680 a; *clavaguera de Bonegas* 1680 B; *la clavera de Bonègas* 1867 a; *pontarró o Claveguera de Bonegal* [sic] 1856 a.- Desguassa a la Rasa Fonda.

Pontarró que va de Claret a Cabrianes. *qui vá de Claret á Cabrianas* 1679 B, C; 1856 B, a; *qui va de Claret á Cabrianas* 1679 a; *qui va de St. Pedor á Cabrianas* 1680 B, a; *de Claret ò* [sic] *Cabrianes* 1867 a.- A prop hi ha la Bassa dels Capellans.- Cabrianes (*Cabrilianas*, 1006) és un agregat al municipi de Sallent.

Pontarró que va de Claret a Santa Anna. *qui vá de Claret á Sta. Ana* 1679 B; *qui vá de Claret á Sta. Anna* 1679 C; *qui va de Claret á Sta. Ana* 1679 a, 1680 a; *qui va de Claret á Sta. Anna* 1680 B; *de Claret ò* [sic] *Santana* 1867 a [diu *Santana dels ròures de Clarèt*, ajuntant per error dos pontarrons en un]. - El lloc de Claret és documentat l'any 1037. L'església de Santa Maria de Claret (s. XI) pertany al municipi actual de Sant Fruitós, mentre que Santa Anna de Claret, església barroca annexa a l'anterior, ja és en terme de Santpedor. Però l'església de Santa Anna de Claret no va ser construïda fins l'any 1762, adossada a Santa Maria. El camí "que va de Claret a Santa Anna" podria, doncs, fer referència a una altra església o capella de Santa Anna, que no existís ja al XIX (1815 no l'esmenta, 1867 reproduceix equivocadament un nom que troba escrit i no associa a cap referent coetani). A l'església de Santa Anna de Claret es venera una curiosa imatge romànica, del segle XII o XIII, de Santa Anna amb la Mare de Déu nena a la falda, llegint totes dues un llibre. Hom creu (CR, XI) que la imatge procedeix de l'antiga església de Sant Salvador de Claret, ubicada on hi ha l'actual barroca; ¿podria, però, procedir d'una hipotètica capella antiga de Santa Anna? Jaume Prat n'aventura una possible ubicació al lloc dit el Pi de les Xinxes, bosquet de pins a uns 150 metres de la carretera i d'aquest pontar-

ró. Per aquest bosquet passava el camí per on les obreres de la fàbrica de Sant Benet de Navarcles (anomenades per malnom col·lectiu “les Xinxes”) anaven a treballar; aquí es deturaven a descansar.

Pontarró de l'abeurador de Claret. *del abeurador de Claret* 1856 B; *del abaurador de Claret* 1856 a.- Desguassa a la rasa que ve de **les Feixes**.

Pontarró dels roures de Claret. 1679 B; *dels Roures de Claret* 1679 C, a; *dels roures de Clarèt* 1867 a.- Hi passa el camí vell de Navarcles, i hi ha roures. És situat al final de la **recta de Bonegues**, on la síquia es decanta en angle recte cap a ponent.

Pont de terra [*entre el pont dels Gitanos i el de Riudor; serveix de canal*] 1815 A; *Pont de Terra* 1815 b; pontarró [sic] de terra 1856 a.- No existeix avui; hi ha una moderna **passarel·la de pòrtland**. Després, la síquia entra en terme de Santpedor.

Pontarró que davalla a les vinyes de Claret. *qui devalla á las vinyas de Claret* 1680 B, a.

Pontarró del pla de Claret. 1856 B; *del plá de Claret* 1679 B, 1679 C; *del Pla de Claret* 1679 a, 1856 a; *del pla de Clarèt* 1867 a.- Per a Jaume Prat, aquest pontarró i l'anterior, que avui no existeixen, probablement són doblats, alterònims d'altres pontarrons, ja que tant **les vinyes de Claret** com **els plans de Claret**, que els donen nom, són al cantó de llevant de la síquia, i no al migdia, on segons aquesta ordenació devien estar situats. A més, en aquest indret, el predi de Claret només tenia “una llenca de terreny”, fruit de concessions i permutes entre les masies, per accedir a l'aigua del Riu d'Or i poder abeurar el bestiar i regar un petit hortet. Avui hi ha un refinador de la síquia, que desguassa a la **Bassa dels Capellans**, important propietat de la Comunitat de Preveres de Santpedor, que el 1673 va excomunicar els síquiaires de Manresa per haver ocasionat danys als arbres de la comunitat en ocasió d'una escura de la síquia. Els preveres tenien *dos pontarrons* per travessar la síquia, que recollien a més l'aigua de la pluja i emplenaven la bassa; l'any 1687 els foren enderrocats i, des d'aleshores, regaven els horts amb aigua de la síquia que treien amb perols. Els manresans, per impedir-ho, hi van fer una paret; el 1703, els preveres la van ensorrar i en van tirar runa a la síquia; sis preveres en foren detinguts i desterrats de la vegueria. Una sentència de 1787 resolía el conflicte concedint als preveres el dret de regar els seus horts amb l'aigua del canal (inf. Jaume Prat; cf. Francesc ESPINALT, *Santpedor, vila levítica* (1959: 283).

Pontarró del cap de les alzines. 1867 a; *del cap de las alsinas* 1679 B; *del cap de las Alsinas* 1679 C, 1856 B, a; *del Cap de las Alsinas* 1679 a. No localitzat avui.

Pontarró al cap de les vinyes de Claret 1680 B. La rasa ve de **les Feixes**.

Pontarró de les alzines. 1867 a; *de las alsinas* 1679 B; *de las Alsinas* 1679 C, a, 1856 B, a; *de las alsinas* 1680 B; *de las Alzinas* 1680 a.- Tant aquest pont com els dos següents no són localitzats.

Pontarró de la font de Claret. 1679 B, C, a, 1856 B, a; *de la font* 1680 B, a; *de la fònt de Clarèt* 1867 a.- La font es coneix actualment, també, com a **Font de la Riereta**.

Pontarró que davalla a Riudor. *qui davalla á Riudó* 1679 B; *que devalla á Riudor*

1679 C, 1856 B; *qui devalla á Riudò* 1679 a; *devalla a Riudòr* 1867 a; *que devalla à Riudor* 1856 a.

Pontarró de la fita de Claret 1680 B, a. Hi passa el camí vell de Sant Fruitós; deu el nom a la fita del terme.

Pontarró del pi verd. *del pi vert* 1679 B, C; *del Pi vert* 1679 a; *del Pi vèrd* 1867 a.- No localitzat.

Pontarró de Claret que va a la Casa Cremada. *de Claret qui va á la casa cremada* 1680 B; *de Claret qui va á la casa Cremada* 1680 a.

Pontarró estret. 1679 B, C, a, 1680 B, a; *estrèt* 1867 a.- Va a la Font de la Riera.

Pontarró del roure. *del Roure* 1679 B, C; *del Roura* 1679 a; *del roure* 1680 B; *del ròure* 1867 a.- Camí que baixa al Riu d'Or (drecera a Santa Anna).- Entre aquest pontarró i el pont hi ha les instal·lacions de les aigües de Santpedor i un refinador de la síquia prop de la caseta del síquiaire.

Pont de Riudor. 1679 C, 1815 A, 1856 B, a; *de Riudó* 1679 B, a, 1680 B, a; *de Riudòr* 1815 b, 1867 a; - *sobre dos archs* 1680 a. - El Riu d'Or (*rivo de Auri*, 937), avui riera de Riudor o Ridor, dona nom a Santpedor (Sant Pere d'Or). La síquia el travessa, amb un gran revolt, prop de Santa Anna de Claret.

Pontarró sense cul. 1679 B, 1680 B, a; *sense Cul* 1679 C, a; *sèns cul* 1867 a; *sen-sa cul* 1856 B, a.- Hi passa el camí vell de Santa Anna.

Pontarró que baixa a Riudor. *qui baixa á Riudó* 1679 B, a; 1680 B, a; *que baixa á Riudor* 1679 C; *que baixa a Riudòr* 1867 a.- És damunt de la Font de la Riera.

Pont de la Casa Cremada. 1679 C, 1680 B; *de la Casa cremada* 1679 B, 1867 a; *de la casa Cremada* 1679 a, 1680 a; *el avrevador nombrado de la Casa cremada* 1815 A; *el abeurador de la Casa Cremada* 1815 b; - *sobre un sol arch. A dit pont está fixat un penó ab les armes* 1680 B, a.- La Casa Cremada o casa Riereta era la casa d'en Prat de la Riera on es van produir els sagnants enfrontaments entre les autoritats de Manresa i la gent de Santpedor, com reporta Sarret (1906: 130-134) i que Jaume Prat, molt encertadament, vincula a un enfrontament jurisdiccional permanent entre totes dues poblacions. L'any 1595, els visitadors de la síquia van voler arrestar en Prat de la Riera, que regava els seus horts amb l'aigua dels manresans; en Prat, ajudat de molta gent de Santpedor, va plantar cara als oficials reials i va segrestar Andreu Sala, notari de Manresa, i el va retenir a casa seva. Els manresans van tornar amb força armada i van assetjar la casa, en la defensa de la qual van intervenir els bandolers *Morenet de Trulls*, *Arola de Calders*, *Sardanet* i altres. L'episodi es resolgué amb diversos morts i ferits. El pont no consta a les escriptures del XVIII; la propietat passà a ser dels Llissach.

Pontarró del notari. *del Notari* 1679 B, 1679 C, 1856 B, a; *del nottari* 1679 a; *del Nottari* 1680 B, a.- No crec que tingui relació amb el notari segrestat el 1595.- Avui hi ha un pont modern i, molt a prop, hi passa el conducte del clavegueram del polígon industrial.

Pontarró d'en Llucià. *de'n Llusià* 1679 B; *den Llucià* 1679 C, 1680 a, 1856 B, a; *den Llusià* 1679 a; *de'n Llucià* 1680 B.- Avui hi ha un pont col·lector de les aigües residuals de Santpedor (sector de llevant). Descarto la possible relació amb el conegut mas **Lluçà** de Santpedor. Aquesta casa, bressol del mític Timbaler del Bruc, tenia moltes propietats en aquest indret. Però la unanimitat de totes les fonts en -ià em mou a de descartar aquesta possibilitat, com també, encara amb més seguretat, cap relació amb la casa **Llissach**.

Pont de la font de Santpedor. *de la font de Sampedor* 1679 B; *de la Font de S. Pedor* 1679 C; *de la font de St. Pedor* 1679 a; *pont de St. Pedor* 1680 B; *Pont de St. Pedor* 1680 a; - *sobre un sol arch* 1680 B, a.- Hi passa el **camí vell de Sant Fruitós** (per ca l'Hortolà); la carretera nova es va fer l'any 1868. L'aigua aboca a la **rasa de Santpedor**.- Una mica més amunt hi ha una moderna **passarel·la de pòrtland**.

Pontarró de Mossèn Coma. *de Mosen Coma* 1679 B, C; *de Mossen Coma* 1679 a, 1856 B, a; *de Me Coma* 1680 B, a; *de mossèn Coma* 1867 a; - *al qual se troba un penó fixat* 1680 B, a.- Avui passa per aquí el col·lector d'aigües residuals de Santpedor (sector de migdia).

Pontarró del coll de l'om (o del **Coll d'en Coma**). *del coll del Olm* 1679 B, 1680 B; *del Coll del Olm* 1679 C, 1680 a; *del Coll del holm* 1679 a; *del Coll del Olm - del Coll del hom* 1815 A; *del Còll del Olm* 1815 b, 1867 a; *del Coll den Coma* 1856 B, a; - *al cap de la roureda de Perramon, un penó fixat* 1680 B, a.- Potser aquest coll també era en terres de mossèn Coma, però 1856 sembla més aviat un homeotelèuton del copista, que repetí el nom de la línia anterior.- Tornem a ser en terme de Sant Fruitós. Per aquest pontarró hi passa el **camí del mas d'en Comas al Coll de l'Om**.

Pontarró del revolt de na (o d'en) **Manguina.** *del revolt de'n Manguina* 1679 B, 1680 B; *del revolt den Manguina* 1679 C; *del revolt de na Manguina* 1679 a, 1680 a; *revòlts den Manquina* [sic] 1867 a; *del revol den Manguina* 1856 B, a.- Hi passa el **camí del Coll de l'Om a Sant Fruitós**.

Pontarró de la vinya (o la **casa**) **de Mossèn Gras** (o d'en **Colom**). *de la vinya de Me Gras* 1679 B, a, 1856 B; *de la vinya de M. Gras* 1679 C, 1867 a; *de la casa de'n Gras* 1680 B; *de la casa den Gras* 1680 a; *a la vinya den Manso Gras* 1856 a. - *a la vinya de'n Colom, un penó fixat* 1680 B, a.- No localitzat.

Pontarró dels àlbers d'en Perramon. *dels albes de'n Perramon* 1679 B, 1680 B, 1867 a; *dels Albes den Perramon* 1679 C, 1680 a; *dels albes den Perramon* 1679 a; *dels Albas den Ramon* [sic] 1856 B; *dels albas den Ramon* 1856 a.- Hi passa el **camí** que va a **Sant Iscle de Bages**.

Pontarró dels roures d'en Perramon. *dels Rouras den Perramon* 1856 B, a.- Hi passa el **camí** que va als horts de **ca l'Hereva (Comabella)**.- Hem tornat a entrar en terme de Santpedor.

Revolt de Santpedor. *lo rebol de Sampedor* 1815 A; *el revòlt de Sapedòr* 1815 b.- És el segon revolt de Santpedor, quan la sèquia hi entra per segona vegada venint de Sant Fruitós, i gira i en surt definitivament, **camí de Sant Iscle**.- Avui es coneix com el **Pont del Camí Fondo** (camí de Santpedor a Sant Iscle de Bages).

Pontarró de Mossèn Coll. *de Mosen Coll* 1679 B, 1856 B; *de Mn. Coll* 1679 C; *de Mossen Coll* 1679 a, 1856 a; *de Me Coll* 1680 B, a; *de mossèn Coll* 1867 a.- El camí ve de la carretera i de Manresa i va als **Horts del Pigat**. A prop hi ha **Comabella**, amb les instal·lacions de l'associació assistencial AMPANS. Poc més enllà, una fita del camí delimita els termes de Santpedor i Sant Fruitós.

Pontarró del restallador de Sant Iscle. 1856 B, a.- Pot ser un altre nom de l'anterior.

Pontarró de Sant Iscle. *de St. Iscle* 1679 B, a, 1680 B, a, 1856 B; *de S. Iscle* 1679 C; *Santos Acisclo y Victoria* 1815 A; *les cases de Sant Iscle* 1815 b; *de Sant Iscle* 1856 a, 1867 a. - **Sant Iscle de Bages**, vora Pineda de Bages, terme de Sant Fruitós; església romànica del s. XII, sobre una de pre-romànica dels segles IX-X.- A prop hi ha el modern pont aeri del tren.

Pontarró que va a l'hostal de l'Arpa. *qui va al hostal del Arpa* 1856 B; *qui vá al hostal del Arpa* 1856 a.- L'hostal de l'Arpa, enderrocat no fa gaire, termenejava Sant Fruitós i Manresa, al límit de la partida manresana **El Poal** (Sarret 1925: 215).

* * *

Com als altres capítols d'aquest recull, veiem que els ponts (aqüeductes perquè l'aigua de la síquia franquegi rieres i barrancs) solen tenir nom propi. Aquest pot ser el d'un mas o propietari: *d'en Bonegues*, *de la Casa Cremada*; d'una institució administrativa: *de la Vegueria o del Vegueriu*; de l'indret per on passa: *de la font de Santpedor*; de l'obstacle que travessa: *de Riudor*; i fins del material de què el pont és fet: *de terra*.

Quant als pontarrons (que desvien l'aigua de la pluja, i la sobrera de la síquia pels refinadors, a rases i torrents; i faciliten a les persones el pas de la síquia), sovint duen el nom de punts de referència propers: els camins que hi passen (*de Claret a Cabrianes*; *de Claret a Santa Anna*; *que davalla a les vinyes de Claret*; *que davalla a Riudor*; *que va a la Casa Cremada*; *que baixa a Riudor*; *que va a l'Hostal de l'Arpa*); el nom del terme o propietat on és ubicat (*d'en Bonegues*; *del Pla de Claret*; *del Notari*; *d'en Llucià*; *del Coll d'en Coma*; *de Mossèn Coma*, *de Sant Iscle*), sovint amb especificació del tipus de plantació propera (*dels roures de Claret*, *de la vinya de Mossèn Gras*; *dels àlbers d'en Perramon*, *dels roures d'en Perramon*, *del coll de l'om*); amb referències d'arbres, a voltes singulars, sense identificar-ne el propietari (*de la pollanca*, *del cap de les alzines*, *del pi verd*, *del roure*); indicadors de funció (*claveguera de Bonegues*, *del restallador de Sant Iscle*); d'un element identificador proper (*de l'abeurador de Claret*, *de la fita de Claret*); de la forma del pontarró o del traçat de la síquia (*que és al racó*, *pontarró estret*, *pontarró sense cul*, *del revolt de na Manguina*).

* * *

Acabo reiterant la gratitud a totes les persones que m'han ajudat a confegir el present estudi. A part del Sr. Jaume Prat, essencial per a aquest capítol, he d'agrair el seu desinteressat suport als senyors Josep Alabern, director-gerent d'Aigües de Manresa SA i de la Junta de la Sèquia de Manresa; Dr. Marc Torras, director de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa; Dr. Josep M. Gasol, historiador, cronista de la Ciutat de Manresa; Dr. Joan Veny i Clar; i els senyors Josep M. Sabala, Jaume Pons Agulló, Valentí Iglésias, Ramon Camprubí, Ferran Sánchez, Llorenç Villuendas, Ramon Pujol i Ignasi Muntadas. I a la memòria d'Enric Moreu-Rey.